

De invloed van inkomen op vrijwilligerswerk in Nederland

Yvonne Aarts 3128172
Merel Barreveld 3130576

Universiteit Utrecht
Begeleider: René Bekkers
26-06-'09

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
1.1 <i>Wetenschappelijke relevantie</i>	4
1.2 <i>Maatschappelijke relevantie</i>	5
1.3 <i>Wat is vrijwilligerswerk?</i>	5
2. Theorieën en hypotheses	7
2.1 <i>Causaal schema</i>	8
2.2 <i>Financieel kapitaal</i>	9
2.3 <i>Rationele keuze theorie</i>	10
2.4 <i>Hulpbronnentheorie</i>	10
2.5 <i>Humaan kapitaal</i>	11
2.6 <i>Sociaal kapitaal</i>	12
3. Data en methoden	14
3.1 <i>Data</i>	14
3.2 <i>Methoden</i>	15
4. Operationalisering van variabelen	16
4.1 <i>Afhankelijke variabelen</i>	16
4.2 <i>Onafhankelijke variabelen</i>	17
4.3 <i>Controlevariabelen</i>	18
5. Resultaten	20
6. Conclusie en discussie	25
6.1 <i>Conclusie</i>	25
6.2 <i>Discussie</i>	26
7. Referenties	28

1 Inleiding

Wij gaan in dit onderzoek op zoek naar het verband tussen het inkomen van een individu in Nederland en het aantal uur vrijwilligerswerk dat diegene doet.

Iedereen kent wel voorbeelden in zijn omgeving van vrijwilligerswerk.

Vrijwilligerswerk heeft soms een stoffig imago, het beeld van huisvrouwen die bejaarden helpen in een bejaardenhuis. Maar ook de begeleider van de F-jes van de plaatselijke voetbalclub doet aan vrijwilligerswerk. Er zijn honderden vragen te stellen over vrijwilligerswerk maar zoals gezegd zullen wij ons focussen op het verband tussen iemands inkomen en het vrijwilligerswerk dat diegene doet. Wij vragen ons hierbij af wie deze mensen zijn. Zijn het de kapitaalkrachtigen, of juist diegenen die het minder breed hebben? Is dit verband geleidelijk, of zijn er bepaalde inkomensgroepen die afwijken van de rest? Heeft het inkomen daarnaast invloed op het aantal uur dat een individu aan vrijwilligerswerk besteedt en op het soort vrijwilligerswerk?

Tevens zijn wij ook nieuwsgierig naar de verklarende factoren van dit verband. Hoe komt het dat wanneer het inkomen stijgt of daalt mensen minder of meer vrijwilligerswerk gaan doen?

Na de inleiding zullen wij ons causaal schema presenteren. Dit schema is opgesteld aan de hand van de literatuur die er op dit moment bestaat over het verband tussen het inkomen en vrijwilligerswerk. Van de relevante literatuur aangaande dit onderwerp hebben wij hieronder een overzicht gegeven. Hieruit leiden wij de hypothesen af die we gaan testen in dit onderzoek. Deze hypothesen zullen vervolgens getoetst worden door middel van een regressieanalyse. Vervolgens zullen we een overzicht geven van de gevonden resultaten. Tenslotte zullen we deze resultaten samenvatten in een conclusie en we sluiten af met een discussie.

1.1 Wetenschappelijke relevantie

Met de literatuurstudie streven we naar een inhoudelijk goed en duidelijk overzicht van wat er tot nu toe met betrekking tot ons onderwerp bekend is. Ook zullen wij eventuele tekortkomingen blootleggen. In de literatuur bestaat veel kennis over filantropie, met name over donaties en vrijwilligerswerk. Binnen de sociologie wordt

vooral gekeken naar vrijwilligerswerk (Wilson, 2000). In de economische wetenschap is een andere trend zichtbaar. Hierin wordt binnen de filantropie vooral gefocust op donaties. Er zijn binnen de economie ook enkele theorieën bekend over het effect van inkomen op vrijwilligerswerk. Hier zal later op worden teruggekomen. In de Verenigde Staten bestaat al enige kennis over het verband tussen inkomen en vrijwilligerswerk. In Nederland is er niets bekend over deze relatie. Daarom zal onze scriptie een aanvulling zijn op de wetenschappelijke kennis.

1.2 Maatschappelijke relevantie

Deze nieuwe kennis heeft ook een maatschappelijke relevantie. Voor organisaties is het handig om te weten welke mensen bereid zijn vrijwilligerswerk te doen, zodat ze zich meer op hen kunnen richten. Het is voor de hand liggend dat maatschappelijke organisaties proberen om hun bijdragen te maximaliseren tegen zo laag mogelijke kosten. Zo zullen ze trachten hun verzoeken alleen op diegenen te richten waarvan ze verwachten dat ze zullen bijdragen aan hun organisatie (Bekkers, 2005).

Naast maatschappelijke organisaties is deze kennis ook voor overheden interessant. Met deze kennis krijgen zij meer inzicht in het hoe en waarom mensen vrijwilligerswerk doen. Tevens krijgen zij de mogelijkheid hun diensten aan te passen aan de behoeftes van het volk (Brown en Lankford, 1989). Op deze manier is het voor de overheid met name interessant te weten in welke sectoren er weinig of juist veel aan vrijwilligerswerk wordt gedaan. Met deze informatie weet zij op welke plekken er meer of minder gesubsidieerd moet worden om de benodigde zorg of hulp gerealiseerd te zien. Daarnaast draagt meer kennis van sociale onderzoekers bij aan de verschillende debatten over vrijwilligerswerk, zoals hoe het aantal vrijwilligers vergroot kan worden.

1.3 Wat is vrijwilligerswerk?

Om vrijwilligerswerk goed te kunnen onderzoeken is het van belang duidelijk te maken wat in de literatuur wordt verstaan onder vrijwilligerswerk. Verschillende auteurs houden er verschillende definities van vrijwilligerswerk op na. Duidelijk voor iedereen is wel dat vrijwilligerswerk op ongedwongen basis wordt gedaan. Wilson en

Musick (1998) houden het er op dat iets vrijwilligerswerk is, als onbetaalde tijd en moeite wordt toegewijd aan het helpen van anderen. Maar het gaat niet alleen om het helpen van personen. Andere auteurs betrekken er ook organisaties bij, net als de dikke van Dale (2009), en gebruiken de volgende definitie: “elke activiteit waarin tijd wordt gegeven om een andere groep, persoon of organisatie te helpen zonder daar iets voor terug te verwachten” (Freeman, 1996). Terwijl weer een ander werk dat tegen een kleine betaling wordt verricht, uit de wens om goed te doen, ook tot vrijwilligerswerk rekent (Smith, 1999, geciteerd in Wilson, 2000).

Verder noemen sommige auteurs een formele georganiseerde setting als voorwaarde om iets onder vrijwilligerswerk te kunnen rekenen (Dijk, van en Boin, 1993).

Bekkers (2005) gebruikt een meer meetbare definitie; een vrijwilliger is iemand die in een survey in minstens één sector onbetaald werk rapporteerde. In dit onderzoek zullen wij de definitie van Bekkers hanteren.

Enkele voorbeelden van vrijwilligerswerk zijn: het trainen van een jeugdvoetbalteam, verzorging van ouderen of zieken, collecteren voor goede doelen en zitting nemen in een bestuur.

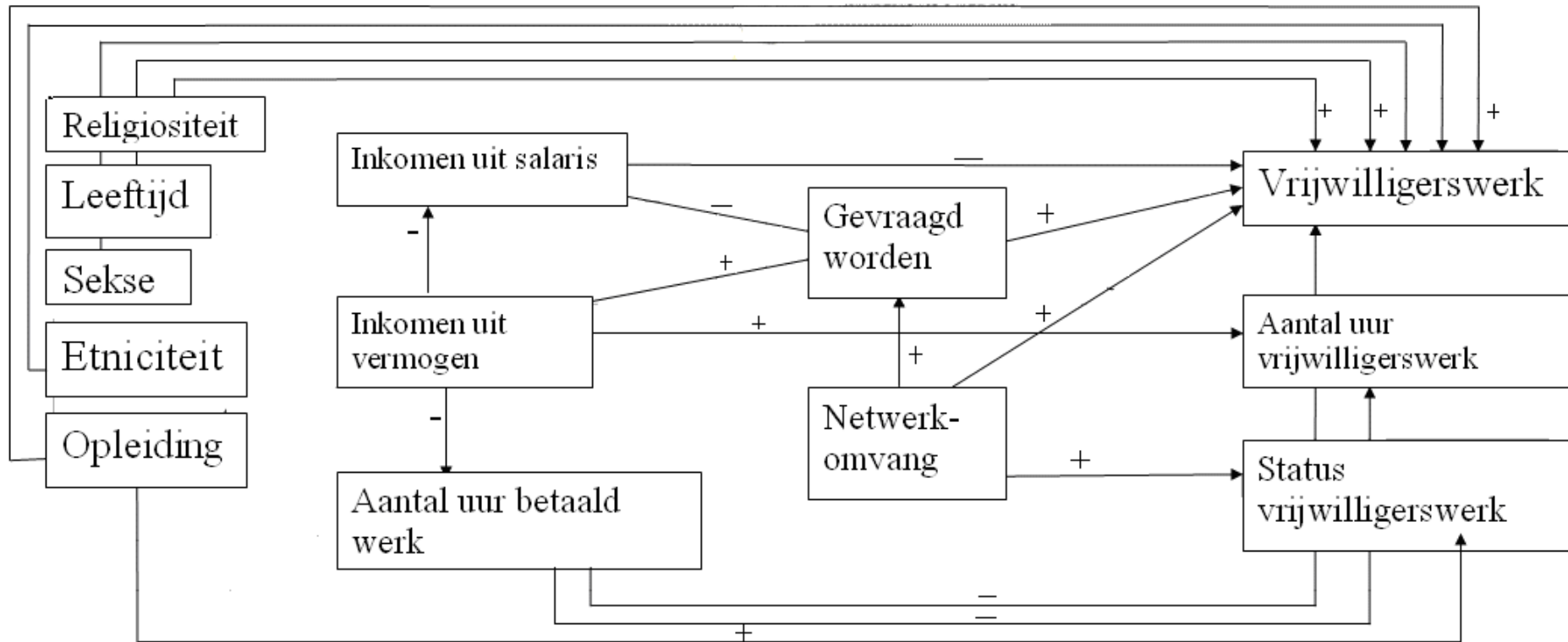
2 Theorieën en hypotheses

Het onderstaande causale schema is ontstaan aan de hand van de literatuur die we in dit hoofdstuk zullen we bespreken. De door ons, naar aanleiding van de literatuur, gevormde hypotheses zullen ook in dit hoofdstuk worden gepresenteerd.

Een overkoepelende theorie vormt de hulpbronnentheorie (Bourdieu, geciteerd in Ultee, Arts en Flap, 2003). Binnen de hulpbronnentheorie zijn verschillende vormen van kapitaal te onderscheiden namelijk humaan, financieel, sociaal en cultureel kapitaal. Aan de hand van de humaan, financieel en de sociaal kapitaal theorie zullen we de verschillende bevindingen van de auteurs bespreken.

Verder wordt er ook nog gebruik gemaakt van de rationele keuze theorie.

Afbeelding 1. Causaal schema

2.1 Financieel kapitaal

Er zijn in feite twee vormen van inkomen. Inkomen dat men verwerft uit arbeid, dus loon, en inkomen dat men haalt uit andere financiële bronnen. Zoals de overwaarde op een huis, een erfenis, beleggingen, gebouwen en ander bezit. Hoewel dit beide iets zegt over de rijkdom van een persoon blijken er aanzienlijke verschillen op te treden wanneer je dit gebruikt om vrijwilligerswerk te verklaren.

Voor inkomen verworven uit bronnen anders dan salaris, wij noemen dit financieel kapitaal, maakten Wolff, Weisbrod & Bird (1993) een model. Dit model voorspelde dat wanneer mensen meer inkomen hebben, wat niet uit arbeid verworven is, zij vaker en meer tijd besteden aan vrijwilligerswerk.

In 1987 komen Menchik en Weisbrod met een ander model, het consumptiemodel. Dit model gaat er vanuit dat vrijwilligerswerk, net als betaald werk, tweeledig is; werk kan ook voldoening geven. De tijd die iemand aan vrijwilligerswerk besteedt wordt dan positief gewaardeerd en in dat geval kan vrijwilligerswerk gezien worden als een consumptiegoed. Iemand met meer financieel kapitaal kan zich dit consumptiegoed in hogere mate veroorloven., dus meer tijd besteden aan vrijwilligerswerk.

In overeenstemming met Wolff, Weisbrod & Bird (1993) stellen wij de volgende hypothese over de relatie tussen financieel kapitaal en vrijwilligerswerk:

H 1a. Hoe meer financieel kapitaal een individu bezit, hoe groter de kans dat diegene aan vrijwilligerswerk zal doen.

Aan de hand van het consumptiemodel van Menchik en Weisbrod (1987) stellen wij de volgende hypothese over de relatie tussen financieel kapitaal en het aantal uur vrijwilligerswerk:

H 1b. Hoe meer financieel kapitaal een individu heeft, hoe meer uren diegene besteedt aan vrijwilligerswerk.

2.2 Rationele keuze theorie

De andere vorm van inkomen is zoals gezegd inkomen uit arbeid. Om inkomen uit arbeid te verklaren maken we gebruik van de rationele keuze theorie (Freeman, 1997, Wilson 2000). Dit is een economische theorie die stelt dat ieder individu voor zichzelf een rationele, logische keuze maakt uit de verschillende opties voor een bepaalde actie op basis van de kosten en baten. Toegepast op vrijwilligerswerk zal iemand met een hoger uurloon minder snel de keuze maken voor vrijwilligerswerk, omdat het hem per uur meer ‘kost’ (Freeman, 1997). De reden hiervoor is dat een uur vrijwilligerswerk doen voor deze persoon dus duurder is dan voor iemand met een lager uurloon.

In overeenstemming met Freeman (1997) stellen wij de volgende hypothese over de relatie tussen uurloon en het doen van vrijwilligerswerk:

H 2. Hoe hoger het uurloon van een individu, hoe kleiner de kans dat diegene vrijwilligerswerk zal doen.

2.3 Hulpbronnentheorie

Volgens Wilson en Musick (1998) is financieel kapitaal een onderdeel van de hulpbronnentheorie. Andere vormen die wij later zullen bespreken zijn sociaal kapitaal en humaan kapitaal. Volgens de hulpbronnentheorie ‘zorgt een groter arsenaal aan financieel, humaan en sociaal kapitaal voor een grotere betrokkenheid in de vorm van lidmaatschappen en vrijwilligerswerk en geldelijke bijdragen’ (Bekkers, 2005). Hoe meer van deze kapitalen, des te eenvoudiger een bijdrage te leveren (Wilson, 2000). Meerdere auteurs stellen de hypothese: hoe meer verschillende vormen van kapitaal iemand bezit, des te meer vrijwilligerswerk iemand zal doen (Bekkers, 2005; Wilson, 2000). Deze voorspelling is tegenovergesteld aan die van de rationele keuze theorie, omdat die voorspelde dat hoe meer men verdient per uur hoe minder tijd men zal besteden aan vrijwilligerswerk. De hulpbronnentheorie kijkt verder dan alleen de eventuele financiële kosten en baten, en betreft ook sociaal en humaan kapitaal in de keuze voor vrijwilligerswerk (Bekkers, 2005).

Wij zullen de overige vormen van de hulpbronnentheorie bespreken en hierbij hypothesen stellen.

2.4 Humaan kapitaal

Humaan kapitaal gaat over alle eigenschappen, vaardigheden en kennis die samen voor individuen de capaciteit vormen om arbeid uit te voeren die van economische waarde is (Becker, 1969). Hierdoor worden zij aantrekkelijker voor bepaalde banen en functies. Factoren die samen humaan kapitaal vormen zijn onder andere opleiding, inkomen en achtergrond (Wilson en Musick, 1997). Aangenomen kan worden dat hoe meer humaan kapitaal iemand heeft, des te hoger zijn functie is en daarmee ook zijn salaris. Volgens Freeman (1996) zullen individuen met veel humaan kapitaal en dus een hogere productiviteit, om deze reden waarschijnlijk minder uur besteden aan het doen van vrijwilligerswerk.

In tegenstelling tot het consumptiemodel zoals besproken bij de financieel kapitaal theorie, onderscheiden Menchik en Weisbrod (1987) nog een ander belangrijk model, het investeringsmodel. Ook dit model geeft de motieven aan van mensen om vrijwilligerswerk te doen. Het investeringsmodel is afgeleid van de humaan kapitaal theorie waarin de ontwikkeling van individuele capaciteiten een essentiële rol speelt (Becker, 1975; geciteerd in Menchik en Weisbrod, 1987). Vrijwilligerswerk kan gezien worden als een investering in humaan kapitaal, omdat het de werkervaring en productieve kwaliteiten en het aantal potentiële contacten van een persoon vergroot. De kosten zijn het afnemen van de betaalde werktijd of de afname van de vrije tijd. Opbrengsten zijn meer van invloed op de bedrijfsvoering van organisaties en immateriële zaken als hogere status, waardering etc. Het investeringsmodel gaat uit van een negatieve intrinsieke waarde van (vrijwilligers-) werk en geeft een positieve waarde aan vrije tijd.

Aan de hand van het investeringsmodel van Menchik en Weisbrod (1987) en de rationele keuze theorie stellen wij de volgende hypothese over de relatie tussen uurloon en het aantal uur vrijwilligerswerk:

H 3. Hoe hoger het uurloon van een individu, hoe minder uren diegene besteedt aan vrijwilligerswerk.

Spill-over theorie

De ‘spill-over theorie’ maakt gebruik van aspecten van humaan kapitaal theorie. Wilson en Musick behandelen in hun artikel uit 1997 de ‘spill-over theorie’ om vrijwilligerswerk te voorspellen aan de hand van banen. Marx en Durkheim stelden al dat banen gevolgen hebben voor de werknemers buiten hun werkplaats (geciteerd in Ultee, Arts en Flap, 2003). Wilson en Musick (1997) stellen dat banen die het gebruiken van initiatief, denkvermogen en onafhankelijke beoordelingen verlangen, sociale participatie aanmoedigen. Omdat sociale participatie op een zeker niveau afhankelijk is van precies die kwaliteiten. De voorspelling van Wilson en Musick (1997) is dat mensen met banen die meer kwaliteiten verlangen van hen, die tevens wenselijk zijn bij vrijwilligerswerk, meer aan vrijwilligerswerk doen. Gesteund door de ‘spill-over theorie’ verwachten wij, aangaande het soort vrijwilligerswerk dat men doet, het volgende:

H 4. Hoe meer humaan kapitaal een individu heeft, hoe groter de kans dat diegene aan bestuurlijk vrijwilligerswerk doet.

2.5 Sociaal kapitaal

De derde hulpbron die naar voren komt in de hulpbronnentheorie van Menchik en Weisbrod (1987) is sociaal kapitaal. Sociaal kapitaal kan gezien worden als de hoeveelheid sociale hulpbronnen die iemand bezit. Hierbij moet bijvoorbeeld gedacht worden aan sociale relaties, verenigingslidmaatschappen en formele en informele netwerken.

De basis van het begrip sociaal kapitaal ligt in de integratietheorie van Durkheim (1897, geciteerd in Ultee, Arts en Flap, 2003), welke er vanuit gaat dat hoe hechter de gemeenschap, hoe meer vrijwilligerswerk. Dit zou komen door sociale druk. Freeman (1996) oppert dat vrijwilligerswerk eigenlijk een ‘conscience good’ is. Een conscience good is iets waartoe mensen zich verplicht voelen te doen zodra ze gevraagd worden. Mensen doen volgens hem dan ook aan vrijwilligerswerk omdat ze gevraagd worden en geen ‘nee’ kunnen zeggen en niet omdat ze het zelf hebben aangeboden. Daarnaast gaan wij er vanuit dat mensen met een groter netwerk, en dus meer sociaal kapitaal,

meer kans hebben gevraagd te worden voor vrijwilligerswerk dan mensen met een kleiner netwerk (Bekkers, 2005). Naar aanleiding van de theorieën van Durkheim en Freeman komen wij tot de volgende hypothese:

H 5. Hoe meer sociaal kapitaal een individu heeft, hoe groter de kans dat diegene vrijwilligerswerk doet.

3 Data en methoden

3.1 Data

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van de dataset ‘Geven in Nederland Panel Onderzoek 2009’ van TNS/NIPO.

Het Geven in Nederland Panel Onderzoek 2009 is de tweede wave van een tweejaarlijks longitudinaal onderzoek naar het geefgedrag en vrijwilligerswerk van Nederlanders. Het Geven in Nederland Panel Onderzoek wordt in mei van elk even jaar uitgevoerd door TNS/NIPO, in opdracht van de werkgroep Filantropische Studies aan de Vrije Universiteit Amsterdam. De geaggregeerde gegevens worden in de oneven jaren gepubliceerd in de uitgave ‘Geven in Nederland’. Het onderzoek wordt grotendeels gesubsidieerd door de Nederlandse overheid met als doel de filantropische sector in Nederland in kaart te brengen.

Het onderzoek dat wij gebruikt hebben dateert uit 2009 en bevat de gegevens van 1777 respondenten, die verkregen zijn met behulp van het TNS/NIPO CAPI@HOME-panel. De respondenten werd gevraagd online een vragenlijst in te vullen over hun persoonlijke geefgedrag en vrijwilligerswerk en over dat van hun huishouden. Deze dataset was bijzonder handig voor ons onderzoek omdat vrijwel alle gegevens over de kenmerken van personen die vrijwilligerswerk doen erin staan. Om onze hypotheses inzichtelijk te maken hebben we gebruik gemaakt van een causaal schema zoals hierboven in het hoofdstuk ‘Theorieën en hypotheses’ staat. Het causaal schema is verdeeld in aan de linkerkant de controlevariabelen. In ons geval zijn dit demografische factoren die wij bepalend achten voor de deelname aan vrijwilligerswerk van respondenten en die samenhangen met inkomen. Iets verder naar rechts vindt men de belangrijkste onafhankelijke variabelen voor ons onderzoek, namelijk uurinkomen en inkomen uit vermogen. Via een aantal andere onafhankelijke variabelen zoals netwerk grootte en het feit of men gevraagd is vrijwilligerswerk te doen, komen we bij onze afhankelijke variabelen namelijk vrijwilligerswerk, aantal uur vrijwilligerswerk en het soort vrijwilligerswerk.

Naast het feit of iemand aan vrijwilligerswerk doet leek het ons interessant hoeveel uur mensen aan vrijwilligerswerk doen. We hopen hiermee in beeld te krijgen welke mensen zich meer of minder inzetten voor vrijwilligerswerk. We gebruiken deze variabele dus om een meer specifiek beeld te geven van de uitkomsten.

Daarnaast is er een verschil tussen het doen van bestuurlijk vrijwilligerswerk en andere vormen van vrijwilligerswerk. Wij willen weten in hoeverre je achtergrondkenmerken belangrijk zijn bij het soort vrijwilligerswerk dat je doet. Vandaar dat onze derde afhankelijke variabele het soort vrijwilligerswerk in kaart brengt.

3.2 Methoden

Om onze hypothesen, zoals beschreven in het hoofdstuk 'Theorieën en hypothesen', te toetsen, zullen we de variabelen in regressiemodellen analyseren. Een logistische regressie kan alleen worden uitgevoerd als de afhankelijke variabele dichtoom is (De Vocht, 2007). De logistische regressieanalyse is nodig om te bepalen hoe groot de invloed is van verschillende onafhankelijke variabelen zoals financieel kapitaal, uurloon, humaan kapitaal en sociaal kapitaal op de kans dat iemand aan vrijwilligerswerk doet. Daarnaast zal de invloed van deze verschillende variabelen op de kans dat iemand bestuurswerk doet bekeken worden. Er zullen demografische gegevens aan deze analyse worden toegevoegd in de vorm van leeftijd, etniciteit, religiositeit, opleidingsniveau en sekse. Op deze manier wordt het effect van de onafhankelijke variabelen op de afhankelijke variabele gecontroleerd. Deze analysemethode kunnen we gebruiken om onze hypothesen 1, 2, 3, en 4 te toetsen.

Om de hypothese met als afhankelijke variabele 'aantal uren vrijwilligerswerk' te toetsen maken we gebruik van meervoudige regressie. Bij meervoudige regressie wordt er een causale relatie verondersteld tussen de afhankelijke variabele en meerdere onafhankelijke variabelen (De Vocht, 2007). Bij een meervoudige regressieanalyse wordt dus verwacht dat meerdere variabelen tegelijkertijd de afhankelijke variabele beïnvloeden. Hiermee toetsen we hypothesen 5 en 6.

4 Operationalisering van variabelen

4.1 Afhankelijke variabelen

-*Vrijwilligerswerk*. De afhankelijke variabelen in ons onderzoek gaan over vrijwilligerswerk. In de vragenlijst van het Geven in Nederland onderzoek uit 2009 is de respondenten gevraagd naar hun activiteiten als vrijwilliger. Uit een lijst van verschillende sectoren kon de respondent aangeven waarin hij als vrijwilliger werkzaam was. Tevens was het bij deze vraag mogelijk om aan te geven dat de respondent niet aan vrijwilligerswerk deed. Voor ons was de belangrijkste vraag óf mensen aan vrijwilligerswerk doen, de sector waarin zij actief waren is voor onze analyse niet van belang, omdat we hier geen onderzoek naar doen.

-*Bestuursfunctie binnen vrijwilligerswerk*. We zijn geïnteresseerd naar de functie die de respondent als vrijwilliger uitoefent, omdat wij verwachten dat het inkomen van de respondent en functie als vrijwilliger een samenhang zouden kunnen vertonen. Dit is bevestigd door twaalf verschillende soorten vrijwilligerswerk voor te leggen aan de respondent, waarvan hij kon aangeven welke het best zijn functie omschreven. Deze hebben wij vervolgens onderverdeeld in twee categorieën, namelijk bestuurswerk (1) en niet-bestuurswerk (0). Ook de respondenten die aangegeven hadden beide vormen van vrijwilligerswerk te doen (bestuurlijk én ander vrijwilligerswerk) zijn bij de waarde bestuurswerk meegerekend.

-*Aantal uur vrijwilligerswerk*. Daarnaast zijn we benieuwd naar het aantal uur dat mensen besteden aan vrijwilligerswerk. In de vragenlijst kon de respondent aangeven hoeveel uur hij in het afgelopen jaar per maand aan vrijwilligerswerk besteedde. Het aantal uur is naar onze mening belangrijk omdat wij verwachten dat de tijd die aan vrijwilligerswerk besteed wordt, afhankelijk zou kunnen zijn van het inkomen van de respondent.

We hebben deze variabelen geconstrueerd uit bestaande variabelen uit de sample. Zo kunnen we zien dat 43,1% van de respondenten aan vrijwilligerswerk doet. Hiervan voert 15% van de respondenten enkel een bestuursfunctie uit, 52,7% is actief in een niet-bestuurlijke functie en 32,3% van de vrijwilligers is zowel bestuurlijk, als niet-bestuurlijk actief. Volgens de resultaten is het gemiddelde aantal uur dat de vrijwilligers per maand aan onbetaald werk besteden is 19,7 uur.

4.2 Onafhankelijke variabelen

-*Uurinkomen*. Dit is één van onze belangrijkste onafhankelijke variabelen.

Deze variabele hebben we geconstrueerd aan de hand van het inkomen uit arbeid van een persoon per maand gedeeld door het aantal uur de respondent aangaf per maand te werken. Omdat er geen variabele bestond die aangaf hoeveel uur per maand de respondent werkte, hebben we het aantal uur per week maal het aantal weken in een maand gedaan, $4 \frac{1}{3}$. Dit geeft dan het aantal uur vrijwilligerswerk per maand.

De variabele die aangaf hoeveel uur men per week werkt, bevatte twee missende waarden. Deze respondenten gaven aan wel inkomen uit arbeid te ontvangen, maar gaven niet aan om welk bedrag dit ging. Aan deze respondenten hebben we het gemiddelde van de andere respondenten als waarde toegekend.

Het gemiddelde uurinkomen van de respondenten uit de dataset is €12,49 per uur.

-*Financieel kapitaal*. De vragenlijst bevat een vraag die we kunnen gebruiken om financieel kapitaal te operationaliseren. De betreffende vraag vraagt de respondent naar zijn inkomen uit vermogen. Slechts 3% van de respondenten heeft deze vraag beantwoord. Daarom hebben wij, om het financieel kapitaal te bepalen, gekeken naar of de respondent een koophuis heeft. Daarna is gekeken naar de waarde van het koophuis dat de respondent bezit. Meer dan de helft van de respondenten, te weten 56,1%, bezit een koophuis. De gemiddelde waarde van de koophuizen van de respondenten is €304.395,00.

-*Totaal inkomen*. Met het totale inkomen wordt zowel het inkomen uit arbeid als het inkomen uit vermogen bedoeld. De geoperationaliseerde variabele van totaal inkomen is een samenstelling van het inkomen uit arbeid dat de respondent per maand ontvangt en de waarde van zijn eventuele koophuis.

- *Sociaal kapitaal*. Om de onafhankelijke variabele sociaal kapitaal te operationaliseren gebruiken we de netwerk grootte van respondenten en het feit of de respondent ooit in zijn leven gevraagd is om vrijwilligerswerk te doen. Om de variabele netwerk grootte te meten is de respondent gevraagd hoeveel personen van 21 gegeven beroepen hij als kennis, vriend of familielid heeft. Om deze gegevens bruikbaar te maken hebben we er voor gekozen buiten beschouwing te laten wat de

relatie is van de respondent tot diegene met het betreffende beroep. Voor ons is het niet van belang te weten hoeveel personen van eenzelfde beroep de respondent kende. Zo kon de respondent een score van 0 (wanneer hij aangaf geen van de beroepen in zijn netwerk te hebben) tot en met 21 (wanneer de respondent aangaf alle beroepen in zijn netwerk te hebben) hebben. De respondenten hadden van de voorgelegde beroepen gemiddeld negen verschillende personen in hun netwerk.

Ten tweede wordt het gegeven of de respondent ooit gevraagd is gebruikt voor de operationalisering van sociaal kapitaal. In de vragenlijst is de respondenten gevraagd of en door wie zij ooit zijn gevraagd om vrijwilligerswerk te doen. Wij hebben de variabele 'gevraagd' zo simpel mogelijk gehouden door alleen onderscheid te maken in of iemand wel of niet is gevraagd. We kijken dus niet naar door wie ze gevraagd zijn en wanneer. Uit de analyse blijkt dat 40% van de respondenten ooit gevraagd is om vrijwilligerswerk te doen. Van de vrijwilligers is 67,8% ooit in zijn leven gevraagd om vrijwilligerswerk te doen. Van de niet-vrijwilligers is slechts 18,3% ooit gevraagd om aan vrijwilligerswerk te doen.

- *Humaan kapitaal*. Om humaan kapitaal meetbaar te maken voor onze analyse maken we gebruik van de variabele opleiding. De respondenten konden in de vragenlijst hun hoogst afgeronde opleiding aangeven. De keuzes bestonden uit: basisschool; lagerberoepsonderwijs (LBO); middelbaar algemeen voortgezet onderwijs (MAVO); middelbaar beroepsonderwijs (MBO); hoger algemeen en voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (HAVO en VWO); hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs (HBO en WO-bachelor); wetenschappelijk onderwijs (WO-master). De gemiddelde opleiding van de respondenten ligt in de categorie MBO. De gemiddelde opleiding van de vrijwilligers scoort iets hoger, maar valt nog wel in de categorie MBO.

4.3 Controlevariabelen

In ons onderzoek hebben alle controlevariabelen te maken met demografische aspecten van de respondent. We gebruiken de volgende controlevariabelen omdat wij deze bepalend achten voor ons onderzoek.

-*Religiositeit*. Dit is een dichotome variabele of iemand wel (1) of niet (0) religieus is, zonder onderscheid te maken in het soort geloof dat zij aanhangen. Deze variabele laat zien dat 38% van de respondenten gelovig is. We hebben voor religiositeit als controlevariabele gekozen omdat we verwachten dat religiositeit een belangrijke rol kan spelen in de keuze van iemand om wel of niet vrijwilligerswerk te gaan doen. Het is mogelijk dat religiositeit van belang is voor onze analyse, omdat vrijwilligerswerk vaak in de religieuze kringen voorkomt.

- *Leeftijd*. Leeftijd is een belangrijke controlevariabele omdat de kans op vrijwilligerswerk toeneemt met de leeftijd, omdat het maatschappelijk belang er van duidelijker wordt. Naarmate iemands fysiek minder wordt met de leeftijd zal de kans op het doen van vrijwilligerswerk weer afnemen. De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 46,17 jaar. De gemiddelde leeftijd van de vrijwilligers in de steekproef is 47,24 jaar.

- *Sekse*. Uit de gegevens blijkt dat 51,5% van de respondenten vrouw (1) is. Van de vrijwilligers is 51,2% vrouw.

-*Etniciteit*. Dit is uitgebreid bevraagd door te vragen naar het geboorteland van de vader, van de moeder en van de respondent zelf. Besloten is om iedereen die zelf in het buitenland geboren is, of tenminste één ouder heeft die in het buitenland geboren is, te scharen onder de noemer allochtoon (0). Iedereen die zelf in Nederland geboren is, net als beide ouders noemen we autochtoon (1). Verder hebben we ervoor gekozen om geen onderscheid te maken tussen de verschillende landen, of tussen Westerse en Niet-Westerse allochtonen, omdat de groep allochtonen nu al vrij klein blijkt en door dit onderscheid zouden de ontstane groepen niet meer bruikbaar zijn in onze analyses. Uit deze cijfers blijkt dat 91,2% van de respondenten autochtoon is. Van de vrijwilligers is 91,6% autochtoon.

5 Resultaten

Tabel 1 - Logistisch regressiemodel over de invloed van financieel kapitaal, inkomen uit uurloon en sociaal kapitaal op de kans dat de respondent aan vrijwilligerswerk doet.

	Model 0	Model 1
Religieus (1=ja)	.856***	.681***
30 tot 39 jaar	.293	.229
40 tot 49 jaar	.623***	.617**
50 tot 64 jaar	.542**	.578*
65 jaar of ouder	-.161	-.927
Sekse (1=vrouw)	.116	.031
Etniciteit (1=autochtoon)	-.134	-.071
LBO	.534	.735
MAVO	.678	.518
MBO	1.181*	.952
HAVO/VWO	1.066	.903
HBO/WO-bachelor	1.617**	1.328*
WO-master	1.662**	1.318*
Koophuis (1=ja)		-.021
Waarde van koophuis		.000
Uurloon		.005
Gevraagd (1=ja)		2.193***
Netwerkgrootte		.044*
Constante	-2.243***	-3.372***
N	1147	1147
Nagelkerke R square	.101	.383

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$

Referentiecategorie leeftijd: 18 tot 29 jaar

Referentiecategorie opleidingsniveau: basisschool

Tabel 1 geeft de resultaten weer van de getoetste hypothesen 1a, 2 en 5. De onafhankelijke variabelen in deze hypothesen waren financieel kapitaal, inkomen uit uurloon en sociaal kapitaal. Deze variabelen zijn geoperationaliseerd naar de variabelen koophuis, waarde van het koophuis, uurloon, of de respondent ooit gevraagd is voor vrijwilligerswerk en de netwerkgrootte van de respondent. Er zijn 1147 cases meegenomen in de analyse.

In Tabel 1 zijn de controlevariabelen religiositeit, leeftijd, sekse, etniciteit en opleiding. Wanneer we deze bekijken zien we dat het feit of iemand religieus is een significante positieve relatie heeft met de kans om vrijwilligerswerk te doen. Wel neemt de kans af nadat de onafhankelijke variabelen zijn toegevoegd. Dit betekent dat

een deel van de invloed van religiositeit in Model 1 bepaald wordt door één of meerdere van de theoretische variabelen.

Ook de leeftijdscategorieën 40 tot 49 en 50 tot 64 jaar blijken een significant verband te hebben met de kans dat deze personen aan vrijwilligerswerk doen ten opzichte van de referentie categorie 18 tot 29. Deze relatie verandert weinig na toevoeging van de theoretische variabelen.

Wat betreft de controlevariabele opleiding kunnen we stellen dat MBO ten opzichte van de referentiecategorie basisschool een significante relatie heeft met de kans op het doen van vrijwilligerswerk. Wanneer de theoretische variabelen aan het model worden toegevoegd is zichtbaar dat deze significante relatie teniet wordt gedaan.

De hogere opleidingsniveaus zoals HBO en WO-bachelor en WO-master blijken wel een sterk positief significant verband te hebben met de kans of iemand vrijwilligerswerk gaat doen. Ook nadat de theoretische variabelen worden toegevoegd blijft dit verband in stand, hetzij in mindere mate. Dit betekent dat een deel van de invloed van HBO en WO-bachelor en WO-master op de kans om vrijwilligerswerk te doen bepaald wordt door één of meerdere van de theoretische variabelen.

De Nagelkerke R square is voor invoeging van de theoretische variabelen 0.101. Na toevoeging gaat de waarde omhoog naar 0.383 dit is een substantieel effect.

Hiernaast laat Tabel 1 de getoetste hypothesen zien. Onder andere hypothese 1a (*Hoe meer financieel kapitaal een individu bezit, hoe groter de kans dat diegene aan vrijwilligerswerk zal doen*) is getoetst. De onafhankelijke variabele die deze hypothese toetst is de waarde van het koophuis. Uit de tabel valt af te lezen dat er geen verband bestaat tussen iemands financieel kapitaal en de kans dat diegene aan vrijwilligerswerk doet. Deze hypothese wordt niet bevestigd.

Tevens toetsen we met Tabel 1 onze hypothese 2 (*Hoe hoger het uurloon van een individu, hoe kleiner de kans dat diegene vrijwilligerswerk zal doen*). De onafhankelijke variabele uurloon heeft geen significante relatie met de kans op het doen van vrijwilligerswerk. Deze hypothese kan eveneens niet worden bevestigd.

De derde hypothese die wordt getoetst is en waarvan de resultaten in tabel 1 staan is hypothese 5 (*Hoe meer sociaal kapitaal een individu heeft, hoe groter de kans dat diegene vrijwilligerswerk doet*). Sociaal kapitaal is geoperationaliseerd naar zowel netwerkgrootte als het gegeven of een individu ooit gevraagd is voor vrijwilligerswerk. Uit de tabel valt af te lezen dat beide onafhankelijke variabelen een significant positief verband hebben met de kans om vrijwilligerswerk te doen

($b=2.193$; $p=.000$) en $b=.044$; $p=.015$). Dit houdt in dat de kans om vrijwilligerswerk te doen toeneemt wanneer het netwerk van een individu groter wordt. Ook wordt de kans dat iemand aan vrijwilligerswerk zal doen groter als diegene ooit voor vrijwilligerswerk gevraagd is. Hieruit blijkt dat hoe meer sociaal kapitaal een individu heeft, des te groter de kans is dat diegene aan vrijwilligerswerk doet. Hiermee wordt hypothese 5 bevestigd.

Tabel 2 - Logistisch regressiemodel over invloed van humaan kapitaal op de kans dat respondent aan bestuurlijk vrijwilligerswerk doet.

	Model 0	Model 1
Religieus (1=ja)	.373	.389*
30 tot 39 jaar	-.572	-.313
40 tot 49 jaar	-.133	.251
50 tot 64 jaar	.007	.472
65 jaar of ouder	-1.123	-1.010
Sekse (1=vrouw)	-.380*	-.358
Etniciteit (1=autochtoon)	-.094	-.331
Koophuis (1=ja)	-.162	-.212
Waarde van huis	.000	.000
Uurloon	-.001	-.003
Gevraagd (1=ja)	.461*	.461*
Netwerkgrootte	.037	.022
Opleiding		.293***
Constante	-.585	-2.041***
N	474	474
Nagelkerke R square	.069	.146

* $p < ,05$ ** $p < ,01$ *** $p < ,001$

Referentiecategorie leeftijd: 18 tot 29 jaar

Tabel 2 laat de logistische regressie zien van het verband tussen humaan kapitaal en de kans dat een individu een bestuursfunctie heeft op vrijwillige basis. Net als bij voorgaande analyse is gecontroleerd voor de variabelen religiositeit, leeftijd, sekse en etniciteit. Opleidingsniveau is echter geen controlevariabele meer, maar de operationalisering van humaan kapitaal. Dit is de reden dat deze nu niet meer in de vorm van dummies in de regressieanalyse is opgenomen. In deze analyse zitten 474 cases. Dit aantal is zoveel kleiner dan het aantal in de eerste analyse, omdat in deze analyse alleen de mensen zijn opgenomen die wél aan vrijwilligerswerk doen, dit zijn er slechts 765. Daarnaast is er gecontroleerd voor uurloon. De respondenten die

opgenomen zijn in deze analyse zijn dus de mensen met een inkomen uit salaris die ook aan vrijwilligerswerk doen. Er blijven daardoor slechts 474 respondenten over voor deze analyse.

De Nagelkerke R square stijgt na het toevoegen van de variabelen die geoperationaliseerd zijn voor humaan kapitaal aan de regressie, met .077. Dit is een vrij grote stijging.

Vóór toevoeging van de geoperationaliseerde theoretische variabele voor humaan kapitaal (opleidingsniveau) is in Model 0 af te lezen dat de kans om bestuurlijk vrijwilligerswerk te doen groter wanneer de respondent een man is. Na de toevoeging is deze relatie niet meer significant. Wel is er nu een significante positieve relatie tussen religiositeit en de kans om bestuurlijk vrijwilligerswerk te doen.

In Tabel 2 staan de toetsingsresultaten van hypothese 4 (*Hoe meer humaan kapitaal een individu heeft, hoe groter de kans dat diegene aan bestuurlijk vrijwilligerswerk doet*). Opleidingsniveau is de geoperationaliseerde waarde van humaan kapitaal. In Tabel 2 is af te lezen dat er een significant positieve relatie bestaat tussen het opleidingsniveau van de respondent en de kans om bestuurlijk vrijwilligerswerk te doen ($b = .293$; $p = .000$). Hieruit blijkt dat hoe meer humaan kapitaal een individu heeft, des te groter de kans is dat diegene aan bestuurlijk vrijwilligerswerk doet. Hiermee wordt hypothese 4 bevestigd.

Tabel 3 – Meervoudig regressiemodel over het effect van financieel kapitaal en inkomen uit uurloon op het aantal uren vrijwilligerswerk dat iemand doet.

	Model 0
Religieus (1=ja)	-.825
Leeftijd	.283**
Sekse (1=vrouw)	.089
Etniciteit (1=autochtoon)	-4.980
Hoogst afgeronde opleiding	-.143
Netwerkgrootte	.301
Gevraagd (1=ja)	2.033
Koophuis	3.795
Waarde van het koophuis	-2.866E-6
Uurloon	-.040
Constante	1.010
N	474
R squared	.034

* $p < ,05$ ** $p < ,01$ *** $p < ,001$

In Tabel 3 is een meervoudige regressie te zien voor hypothesen 1b en 3. In deze regressie zijn de controlevariabelen religiositeit, leeftijd, sekse, etniciteit, koophuis, waarde van het koophuis en uurloon.

Het aantal respondenten dat is meegenomen in deze meervoudige regressie is 474. Het percentage verklaarde variantie voor het aantal uur dat een individu aan vrijwilligerswerk doet wordt voor 3,4% verklaard door alle toegevoegde variabelen. Alleen leeftijd laat een significante waarde zien. Er bestaat dus een positieve relatie tussen leeftijd en het aantal uur vrijwilligerswerk dat iemand doet.

Deze regressie is uitgevoerd om hypothese 1b (*Hoe meer financieel kapitaal een individu heeft, hoe meer uren diegene besteedt aan vrijwilligerswerk*) te kunnen toetsen. Financieel kapitaal is geoperationaliseerd naar het eventuele bezit van een koophuis en de waarde daarvan. In Tabel 3 is geen significant verband te zien tussen deze twee variabelen en het aantal uur vrijwilligerswerk. Hypothese 1b kan dus niet worden bevestigd.

De tweede hypothese die met behulp van deze tabel getoetst kan worden is hypothese 3 (*Hoe hoger het uurloon van een individu, hoe minder uren diegene besteedt aan vrijwilligerswerk*). Uurinkomen is in de tabel af te lezen als uurloon. Zoals te zien is in de tabel is er geen significant verband tussen uurloon en het aantal uur vrijwilligerswerk dat iemand doet. Hypothese 3 kan dus ook niet worden bevestigd.

6 Conclusie en discussie

6.1 Conclusie

In dit onderzoek zijn wij op zoek gegaan naar een verband tussen inkomen en vrijwilligerswerk. Aan de hand van verschillende theorieën hebben we geprobeerd inzicht te krijgen in deze relatie. Hypothese 1a behorende bij de financieel kapitaal theorie en hypothese 1b, behorende bij het consumptiemodel van de financieel kapitaal theorie zijn beide niet aangenomen. De resultaten waren in allebei de gevallen niet significant. Dit betekent dat er geen aanwijsbaar verband is tussen financieel kapitaal en de kans dat iemand aan vrijwilligerswerk doet. Ook is er geen bewijs voor een relatie tussen financieel kapitaal en het aantal uren dat aan vrijwilligerswerk besteed wordt.

De hypothese behorende bij de rationele keuze theorie (hypothese 2) wordt niet bevestigd. Dit houdt in dat wij geen aanwijsbaar verband hebben kunnen vinden tussen uurinkomen en de kans dat iemand vrijwilligerswerk doet.

Hypothese 3, die naar aanleiding van het investeringsmodel van de humaan kapitaal theorie is gevormd, kan ook niet worden aangenomen. Uit onze analyse is geen verband gebleken tussen uurinkomen en het aantal uur dat een individu aan vrijwilligerswerk besteed.

Hypothese 4, die gevormd is aan de hand van de spill-over theorie, behorende bij de humaan kapitaal theorie, kan wel worden bevestigd. Er is een significant positieve relatie te zien tussen het opleidingsniveau van de respondent en de kans dat diegene een vrijwillige bestuursfunctie doet. We kunnen stellen dat bestuursfuncties binnen vrijwilligerswerk vaker worden vervuld door mensen met een hogere opleiding.

Hypothese 5, die wij vormden naar aanleiding van de sociaal kapitaal theorie, kan ook worden bevestigd. De kans om vrijwilligerswerk te doen neemt toe wanneer het netwerk van de respondent groter wordt. Dit hangt waarschijnlijk samen met het feit dat mensen met een groot netwerk meer kans hebben om gevraagd te worden voor vrijwilligerswerk. Deze variabele laat namelijk een sterk verband zien. Het blijkt dat de kans op het doen van vrijwilligerswerk aanzienlijk groter wordt indien een respondent er voor gevraagd is.

Zoals gezegd in de inleiding was er in Nederland nog niets bekend over het verband tussen inkomen en vrijwilligerswerk. Met ons onderzoek hebben wij in ieder geval

kunnen aantonen dat er een verband bestaat tussen de hoogte van iemands opleiding en de kans dat diegene in een vrijwillige bestuursfunctie terecht komt. Bekend was al dat mensen met een groter netwerk vaker gevraagd zullen worden en daardoor vaker zullen deelnemen aan vrijwilligerswerk (zie Bekkers, 2005). Ons onderzoek bevestigt dit nogmaals. Helaas is er geen duidelijke relatie gevonden tussen zowel inkomen uit arbeid als inkomen uit vermogen (financieel kapitaal) met vrijwilligerswerk.

6.2 *Discussie*

Twee van de zes hypothesen kunnen uiteindelijk worden aangenomen. De aangenomen hypothesen hebben als afhankelijke variabele het feit of individuen aan vrijwilligerswerk doen, dan wel aan bestuurlijk vrijwilligerswerk. De twee hypothesen die het aantal uren vrijwilligerswerk al afhankelijke variabele in zich hadden konden beiden niet aangenomen worden. Gebleken is dat de gebruikte onafhankelijke variabelen een goede voorspeller kunnen zijn voor het al dan niet doen van (bestuurlijk) vrijwilligerswerk, maar niet voor het aantal uur dat men aan vrijwilligerswerk besteed.

Daarnaast is er een aantal opvallende resultaten naar voren gekomen in onze analyses. Zo blijkt er een significant positief verband te bestaan tussen het gegeven of iemand religieus is en zijn kans om vrijwilligerswerk te doen. Een mogelijke verklaring is volgens ons dat de gemeenschap van een religieus persoon over het algemeen hechter is dan van een niet-religieus persoon. In een hechte gemeenschap zal er vaker sprake zijn van vrijwilligerswerk als ‘consciense good’. Religieuze mensen zullen vaker gevraagd worden voor vrijwilligerswerk en minder snel die vraag weigeren. Naast een positief verband tussen religiositeit en de kans om vrijwilligerswerk te doen is er ook een positief verband aangetoond tussen religiositeit en de kans een bestuurlijke functie binnen het vrijwilligerswerk te hebben.

Een ander in het oog springende uitkomst was dat de respondenten van middelbare leeftijd (40 tot 64 jaar), een significant grotere kans hebben om aan vrijwilligerswerk te doen dan jongeren. Doordat deze groep een substantieel deel van het vrijwilligerswerk voor hun rekening neemt, lijkt er in Tabel 3 sprake te zijn van een lineair verband. Een reden voor het toenemen van vrijwilligerswerk met de leeftijd kan zijn dat het bewust zijn van het belang van vrijwilligerswerk ook hiermee

toeneemt. Waarschijnlijk is er echter geen sprake van een lineair verband. Er vanuit gegaan kan worden dat na een bepaalde leeftijd mensen niet meer in staat zijn aan vrijwilligerswerk te doen. In Tabel lijkt dit te gelden vanaf de leeftijdscategorie 65+. Wat betreft sekse hebben wij gevonden dat mannen een grotere kans hebben om bestuurlijk vrijwilligerswerk te doen dan vrouwen. Dit verband verdwijnt wanneer opleidingsniveau aan de regressieanalyse wordt toegevoegd.

Wat betreft de controlevariabele opleiding kunnen we stellen dat MBO ten opzichte van de referentiecategorie basisschool een significante relatie heeft met de kans op het doen van vrijwilligerswerk. Er kunnen echter vraagtekens bij deze uitkomst worden geplaatst, omdat de categorie MBO oververtegenwoordigd was in de sample. Dit kwam doordat alle mensen die een missende waarden hadden op opleidingsniveau op deze waarde gezet zijn.

Ten slotte treedt er nog een mogelijk causaliteitsprobleem op bij hypothese 5. Hier werd aangetoond dat de mensen met een groter netwerk een grotere kans hadden om vrijwilligerswerk te doen. Het effect zou ook andersom kunnen gelden: mensen die aan vrijwilligerswerk doen hebben een groter netwerk.

7 Referenties

Bekkers R. 2005. Nee heb je, ja kun je krijgen

Bekkers R. 2007. Geven in Nederland, -Geven van tijd: vrijwilligerswerk-

Brown E, Lankford H, 1992. Gifts of money and gifts of time, estimating the effects of tax prices and available time.

Dijk van J, Boin R. 1993. Volunteer labor supply in the Netherlands.

Freeman R. 1996. Working for nothing: the supply of volunteer labor. *J. Labor Econ.* 15:140–67

Janoski T, Musick M en Wilson J. 1998. Being Volunteered? The Impact of Social Participation and Pro-Social Attitudes on Volunteering

Menchik P, Weisbrod B. 1987. Volunteer labor supply. *J. Publ. Econ.* 32:159–83

DeNavas-Walt C, Proctor B.D., Smith J.C. 2007. Income, Poverty, and Health Insurance Coverage in the United States

Ultee, Arts, Flap, 2003. Sociologie: vragen, uitspraken en bevindingen.

Vrooman C, Otten F, Bos W, Hoff S – Armoedebericht 2008 Centraal Bureau voor de Statistiek Sociaal en Cultureel Planbureau

Wilson J, Musick M. 1997. Work and volunteering. The long arm of the job

Wilson J, Musick M. 1998. The Contribution of Social Resources to Volunteering

Wilson J. 2000. Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26: 215-240

Wolff N, Weisbrod B, Bird, E. 1993. The Supply of Volunteer Labor: The Case of Hospitals. *Nonprofit Management and Leadership* 4: 23–45

www.vandale.nl